

Erazm Baran

Sylwetki polskich medyków sądowych - Andrzej Janikowski*

Profiles of Polish forensic medicos - Andrzej Janikowski

Z Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej CM UJ w Krakowie
Kierownik: dr hab. med. F. Trela - profesor UJ

Praca o profesorze Andrzeju Janikowskim jest kolejną publikacją z cyklu „Sylwetki polskich medyków sądowych”. Profesor Andrzej Janikowski żył w latach 1799-1864. Stopień doktora medycyny i chirurgii uzyskał na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od 1825 do 1831 wykładał chirurgię na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu warszawskiego. W 1849 roku został Sekretarzem Naukowym Rady Lekarskiej Królestwa Polskiego, równocześnie kierując w Radzie Działem orzecznictwa medycyny sądowej. Z chwilą powstania w roku 1857 Akademii Medyko-Chirurgicznej jako profesor zwyczajny do roku 1862 prowadził wykłady z medycyny sądowej, policji lekarskiej i psychiatrii. Omówiono niezwykle owocny i wszechstronny dorobek piśmienniczy Profesora ze szczególnym uwzględnieniem prac z zakresu medycyny sądowej w tym czterotomowego podręcznika „Zasady dochodzeń sądowo-lekarskich”.

This paper concerning Professor Andrzej Janikowski is another publication in the series „Profiles of Polish forensic medicos”. Professor A. Janikowski lived in the years 1799-1864. He obtained his doctorate in medicine and surgery at the Jagiellonian University Faculty of Medicine after defending his dissertation entitled „De arthritide”. He lectured in surgery at the Warsaw University Faculty of Medicine from 1825 to 1831. In 1849 he was appointed Scientific Secretary of the Royal Polish Medical Board, at the same time heading the medico-legal opinioning section of this board. From the time of the formation of the Medico-surgical Academy in 1857 he was Professor and lecturer of forensic medicine, medical policing and psychiatry. In this paper the fruitful and broad themed publications of Professor Janikowski are presented, with special attention paid to the Professor Janikowski publications concerning forensic medicine, most significantly the 4 volume work „Principles of medico-legal investigation”.

Dzieje nauki polskiej w XIX wieku przypadają na szczególnie niekorzystny okres historyczny w losach Polski. Schyłek XVIII wieku przynosi utratę państwowości w następstwie rozbioru ziem polskich przez sąsiadujące państwa Rosję,

* Znacznie poszerzona wersja referatu wygłoszonego na XII Zjeździe Polskiego Towarzystwa Medycyny Sądowej i Kryminologii Warszawa 12-15 września 2001 r.

Prusy i Austrię. Wydarzenia polityczne w tym narodowe zrywy powstańcze 1830 i 1863 roku prowadziły w ramach odwetu do restrykcji uderzających m.in. w naukę polską co szczególnie dało się odczuć na ziemiach zaboru rosyjskiego. Dochodziło do likwidowania placówek, ograniczenia ich suwerenności co w konsekwencji uniemożliwiało ich prawidłowy i niezakłócony rozwój.

Sprawy szkolnictwa wyższego kształtowały się w poszczególnych zaborach odmiennie.

Na ziemiach, które w trakcie rozbiorów przypadły Prusom, nigdy nie dopuszczono do powstania ośrodka akademickiego o charakterze narodowym.

Odmiennie i najkorzystniej kształtowały się losy ośrodków akademickich pod zaborem austriackim, gdzie w dwóch miastach tj. w Krakowie i we Lwowie istniały ośrodki akademickie a stopniowo wywalczono, że pomimo różnych przeciwności placówki te stały się instytucjami o charakterze narodowym. (1, 2, 10, 12).

Ziemie zaboru rosyjskiego przechodziły zmienne i burzliwe koleje. Siedzibami uczelni o wyższym charakterze (także uniwersyteckim) były dwa miasta - Wilno i Warszawa. Po rozbiorach Polski istniejąca Szkoła Główna Wielkiego Księstwa Litewskiego została przekształcona w Uniwersytet Wileński który istniał w latach 1802-1832. W 1832 r. po upadku Powstania listopadowego został przez władze rosyjskie zamknięty. W tym samym roku tj. 1832 r. utworzona została Cesarsko Wileńska Medyko-Chirurgiczna Akademia, która po 10 latach również została zlikwidowana (4).

W latach 1807-1815 na ziemiach Księstwa Warszawskiego zostaje utworzony w 1809 r. Wydział Akademicko Lekarski Warszawski, który był zorganizowany na wzór wydziału uniwersyteckiego. Nauka trwała cztery lata. W ostatnim półroczu przypadającym na rok 1813 prowadzone były przez profesora Wolfa wykłady z medycyny sądowej (medicina forensis).

Wydział Akademicko-Lekarski został włączony do powołanego w 1816 r. Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego, który został zlikwidowany zaledwie po 15 latach swojej działalności w roku 1831. Na Uniwersytecie Warszawskim wykłady z medycyny sądowej i policji lekarskiej prowadzone były przez profesora Maurycego Woydę. Profesor Maurycy Woyde był jednym z pierwszych wychowanków Wydziału Akademicko-Lekarskiego otrzymując stopień doktora medycyny i chirurgii oraz licencjata akuszerii w 1813 roku (1, 5).

Rok 1857 - cytuję za Poilkarpem Girsztowtem (6) - „stworzył nową erę dla nauk w/ kraju, na widnokręgu Warszawy chorągiew nauki znowu zaczęła powiewać. Hasłem do nowego zwrotu było utworzenie Cesarsko-Królewskiej Warszawskiej Medyko-Chirurgicznej Akademii. Działała ona od 4 czerwca 1857 roku aż do wcielenia jej do Szkoły Głównej co nastąpiło w dniu 1 października 1862 r. (7). To właśnie w Akademii Medyko-Chirurgicznej do prowadzenia wykładów z medycyny sądowej, policji lekarskiej i psychiatrii - Prezydent Akademii Radca Stanu dr Cycin profesor zwyczajny Uniwersytetu św. Włodzimierza - w dniu 30 września 1859 r. powołał doktora medycyny Andrzeja Janikowskiego.

Andrzej Janikowski urodził się w Pilźnie 2 listopada 1799 r. W wieku lat 17 rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego. Tu uzyskuje stopień doktora medycyny i chirurgii w roku 1821 po obronie pracy zatytułowanej „De Arthritide”. W latach 1821-1824 odbywa podróż naukową. Przez siedem miesięcy przebywa w Wiedniu a następnie przez dwa lata

w Paryżu poświęcając się szczególnie studiom z zakresu chirurgii i psychiatrii. To zainteresowanie tymi dwoma dyscyplinami - jak wspomina zawdzięcza dwóm paryskim profesorom - chirurgowi Dupuytrenowi i psychiatrze Esquirolowi. W czasie tego pobytu miał możliwość studiowania u innych luminarzy ówczesnego świata lekarskiego. W Wiedniu w Klinice Chirurgii profesora Kerna. W Paryżu uczestniczył w wykładach profesora Laeneca - twórcy metody osłuchiwania serca i płuc oraz profesora Magendiego - twórcy nowoczesnego kierunku eksperymentalnego w fizjologii, patologii, farmakologii i toksykologii (3, 6, 11).

Po powrocie do kraju chcąc podjąć praktykę lekarską, zgodnie z obowiązującymi przepisami w Królestwie Polski musiał nostryfikować swój dyplom krakowski na Uniwersytecie warszawskim. Jak pisał wówczas do swojego ojca obawiał się nostryfikacyjnego egzaminu a to z powodu: „szczególnej nienawiści, która panować

Ryc. 1. Profesor Andrzej Janikowski (1799-1864)

Fig. 1. Professor Andrzej Janikowski (1799-1864)

* Według fotografii Beyera zamieszczonej w Tygodniku Ilustrowanym nr 275 z 1864 r.

miała pomiędzy akademią krakowską i warszawską..." (7). Jak się okazało obawy te były przedwczesne bo w dniu 18 listopada 1824 roku po znakomicie zdanym egzaminie potwierdzono mu stopień doktora medycyny i chirurgii. Przez dwa następne lata - do roku 1826 - prowadził praktykę lekarską na prowincji.

W 1826 r. władze Uniwersytetu warszawskiego powołują go na profesora nadzwyczajnego chirurgii teoretycznej a w roku 1830 otrzymuje nominację na profesora stałego i prowadzi zajęcia aż do likwidacji Uniwersytetu w roku 1831.

Jako lekarz aktywnie włączył się w dzieło Powstania listopadowego. Zorganizował i był naczelnym lekarzem 600-lóżkowego Szpitala Wojskowego. Dla studentów IV i V roku medycyny prowadził szkolenie z chirurgii praktycznej celem przygotowania ich do służby lekarskiej w wojsku. Ta działalność na rzecz sprawy narodowej została doceniona przez odznaczenie Profesora złotym Krzyżem Virtuti Militari.

Z chwilą likwidacji Uniwersytetu warszawskiego profesor Janikowski zostaje powołany w 1832 r. na członka honorowego Rady Ogólnej Lekarskiej, która przekształciła się następnie w Radę Lekarską Królestwa Polskiego. W 1838 r. zostaje jej członkiem etatowym a następnie od 1849 r. Sekretarzem Naukowym Rady. Odchodzi wówczas całkowicie od działalności na polu chirurgii a koncentruje się na medycynie publicznej tj. medycynie sądowej i policji lekarskiej. W zakres jego obowiązków jako członka i Sekretarza Rady należało: wydawanie opinii o stanie umysłowym osób uwięzionych, nadzór nad referatami policyjno-lekarskimi Rady, przeprowadzanie egzaminów na stopnie lekarskie. Egzaminował z chirurgii, farmakologii, medycyny sądowej i policji lekarskiej. Najistotniejszym jednak było w jego pracy wydawanie superarbitrażowych opinii sądowo-lekarskich w procesach karnych (3, 6, 11, 13).

W opublikowanym wspomnieniu o Profesorze, autorstwa Józefa Belzy (3) znajdujemy nader istotne i celne stwierdzenie: „...opinie wchodzące w zakres medycyny sądowej stanowią częstokroć największe trudności; wymagają najgłębszej nauki wszystkich części medycyny oraz znajomości psychicznej człowieka, aby na podstawie stąd zebranych danych wykryć i ocenić stopień zbrodni lub występku częstokroć utajonego, lub też uniewinnić tych, którzy niesłusznie obwinieni, z drżeniem rozpaczy wypadają przywrócenia sławy lub uniknięcia niezasłużonej kary, od światła nauki. Zadanie najzaszczytniejsze ale ciężarem moralnej obawy przygniatające; otóż takiemu to zadaniu aż do ostatniej chwili poświęcał się publicznie doktor Janikowski...”.

Działająca Rada Lekarska Królestwa Polskiego dostrzegła konieczność napisania i wydania podręcznika - cytując: „podług którego bez błąkania się i odwoływania do rozmaitych książek, mogliby urzędnicy zdrowia, mniej z medycyną sądową obeznani wydawać w razie potrzeby swoje opinie...” (3)**.

** Szczegółowe przepisy przez Rząd zatwierdzone z jakimi formalnościami dopełnione być winne najważniejsze dochodzenia sądowo-lekarskie, tj. dotyczące przyczyny śmierci wydane zostały przez Radę Lekarską w roku 1840 pod tytułem: „Przepisy obowiązujące przy wykonywaniu sądowo-lekarskich dochodzeń na trupach i oddzielna instrukcja dla lekarzy”. Sposoby najstosowniejsze robienia dochodzeń sądowo-chemicznych objęte są w dziele wydanym przez Radę Lekarską Królestwa Polskiego w roku 1844 pod tytułem: „Chemia Policyjno-Prawna, redakcji członka Rady profesora J. Belzy”.

Obowiązek opracowania takiego podręcznika został powierzony profesorowi A. Janikowskiemu.

Poszczególne tomy podręcznika ukazywały się sukcesywnie w latach 1845-1849.

W 1845 roku ukazały się „Zasady dochodzeń sądowo-lekarskich co do wątpliwego stanu zdrowia”. Podręcznik wydany został w języku polskim, liczył 253 strony.

Ryc. 2. Karta tytułowa podręcznika - Zarys dochodzeń sądowo-lekarskich co do wątpliwego stanu zdrowia

Fig. 2. Title page of the book by A. Janikowski - Principles of medico-legal investigation in cases of questionable state of health

W części wstępnej znajdujemy następujące podstawowe - definicyjne stwierdzenie a mianowicie: „wątpliwy stan zdrowia bywa przedmiotem dochodzenia sądowo-lekarskiego wtenczas, gdy kto dla dopięcia pewnych celów udaje

chorobę, ukrywa ją lub w drugiego wmawia stąd wypływa najważniejszy podział chorób we względzie lekarsko-sądowym, na choroby udawane (morbi simulati, ficti), na choroby ukrywane (morbi dissimulati, celati), i na choroby wmawiane w kogo (morbi imputati). Prócz tego, dzielą je także na choroby ciała, i choroby umysłowe, podług tego, jak się głównie objawiają zmianami w funkcjach ciała, albo zboczeniami w władzach umysłowych".

Podręcznik obejmuje dwie części. Część pierwsza „o wątpliwych chorobach ciała” składa się z dwóch rozdziałów. Rozdział I „o chorobach udawanych” tworzą cztery podrozdziały o numeracji rzymskiej a to:

I. - „choroby nieodznaczające się w mniemaniu nielekarzy żadnymi jawnymi cechami (omówiono m.in.: wady wzroku, słuchu, mowy, głuchotę, niemotę, niemożność pożywania pokarmów).

II - „choroby dające się naśladować” (omówiono m.in.: kurcze pojedynczych części ciała, kurcze histeryczne, osłupienie, niemożność zatrzymania uryny, niemożność zatrzymania stolca).

III - „choroby sztucznie utworzone” (omówiono m.in.: sztuczne zapalenie oczu, wrzody sztuczne, krwotoki udane, wypływy śmierdzącej ropy z ucha).

IV. - „o zmyślonych przyczynach chorób” (rozważania nad wpływem takich czynników w tym zakresie jak gwałtowne wzruszenie umysłowe, przestraszenie, złość lub niedostateczne żywienie, szkodliwe albo prawdziwe trucizny, zbyt ciężka praca fizyczna lub umysłowa).

Rozdział II „o chorobach wmawianych i ukrywanych” (omówiono m.in. suchoty, chorobę artryczną, cuchnący oddech i śmierdzące poty).

Część druga podręcznika - „o wątpliwym stanie władz umysłowych” składa się z dwóch rozdziałów.

Rozdział I - „o właściwych chorobach umysłowych” w którym autor wprowadza podział chorób umysłowych na manie, monomanie i niedołężność władz umysłowych. Szczegółowo omawia przyczyny tych chorób, prognozowanie, rozpoznawanie i ocenianie.

Rozdział II zatytułowany: „o takim stanie umysłowym, który nie będąc właściwą chorobą umysłową, znosi jednak albo ogranicza wolną wolę” zawiera omówienie takich stanów jak obłąd w gorączkach i chorobach zapalnych, stan chorobowy umysłu kobiet brzemiennych, rodzących i położnic, stany chorobliwe umysłu z nadużycia napojów upajających, chorobliwy stan umysłu z użycia trucizn, namiętność i mocne wzruszenia umysłu.

Na końcu podręcznika podane są „przykłady zadań sądowo-lekarskich, w przypadkach wątpliwego stanu zdrowia” oparte jak podaje autor na zdarzeniach rzeczywistych, wyjęte z pism znakomitych lekarzy. Ich przytoczenie ma na celu „aby lekarzom Królestwa Polskiego wskazywały praktycznie, jakim sposobem dopełniane być mają tego rodzaju czynności”.

W 1847 r. ukazały się „Zasady dochodzeń lekarskich w przypadkach uszkodzeń ciała”. Podręcznik został wydany w języku polskim, liczył 341 stron.

Podręcznik jest obszernym wykładem ówczesnej traumatologii sądowej uwzględniający przepisy obowiązującego wówczas na terenie Królestwa Polskiego prawodawstwa rosyjskiego (8).

Podręcznik obejmuje dwie części. Na część pierwszą - „o uszkodzeniach ciała w ogólności” składają się dwa rozdziały (A. Janikowski nie wprowadza wprawdzie słowa rozdział ale poprzez wprowadzenie numeracji rzymskiej I i II - taki podział w rozumieniu piszącego (E. B.) jest zasadny. Uwaga ta odnosić się będzie również do następujących tomów podręcznika).

Ryc. 3. Karta tytułowa podręcznika - Zarys dochodzeń sądowo-lekarskich w przypadkach uszkodzeń ciała

Fig. 3. Title page of the book by A. Janikowski - Principles of medico-legal investigation in cases of bodily harm

Rozdział I „o dochodzeniu uszkodzeń” rozpoczyna się podaniem podstawowej definicji a mianowicie że: „uszkodzenia ciała (laesiones corporis), czyli tak zwane w medycynie sądowej obrażenia są to następstwa gwałtów zewnętrznych, na osoby żyjące wywartych, objawiające się zmianami w funkcjach organizmu ludzkiego, dające nieraz powód do różnych chorób i kalectwa niekiedy i śmierci

za sobą pociągające. Dawniej opisywano uszkodzenia pod nazwiskiem ran (vulnera), lecz niewłaściwie rany bowiem stanowią tylko jeden z gatunków uszkodzeń. Dochodzenia sądowo-lekarskie w tym przedmiocie albo się dotyczą osób żyjących, albo zmarłych....".

W tych zakreślonych ramach omówiono następujące kwestie:

- rozróżnienie uszkodzeń od skutków rozmaitych chorób,
- rozróżnienie uszkodzeń odniesionych za życia od zmian do nich podobnych zrzędzonych po śmierci,
- wykrycie ze znaków fizycznych dostrzeżonych na ciele, czy uszkodzenie zrzędzone zostało przez samego uszkodzonego, przez inną osobę, lub przypadkiem, oraz jakim narzędziem i w pośród jakich okoliczności zadane było.

W kolejności rozważa A, Janikowski nader istotny problem tj. „związku między uszkodzeniem a śmiercią czyli o tak zwanej śmiertelności uszkodzeń” z przytoczeniem obowiązującego wówczas podziału na:

- uszkodzenia które nie są śmiertelne,
- uszkodzenia przypadkowo śmiertelne,
- uszkodzenia konieczne śmiertelne (ogólnie i indywidualnie konieczne śmiertelne)

Rozdział II (części pierwszej) zatytułowany „o różnych rodzajach uszkodzeń i ich skutkach” szczegółowo opisuje poszczególne rodzaje obrażeń a więc:

- rany dzieląc je na rany przebite, cięte i rąbane, stłuczenia i zgniecenia, rany rozerwane, rany postrzałowe. Dalej omówiono stany urazowe związane ze wstrząśnieniami, sparzeniami i spaleniami, odmrożeniami, nadwicznieniami, zwichnieniami, złamaniami kończąc rozdział ten na omówieniu znaczenia blizn będących następstwem urazów.

Cześć druga omawianego podręcznika zatytułowana „o uszkodzeniach ciała w szczególności” składa się z dwóch rozdziałów.

Rozdział I „o uszkodzeniach szczególnych części ciała”. Zgodnie z tytułem omawia uszkodzenia ciała w porządku anatomicznym (głowy, kręgosłupa, szyi, piersi, brzucha, części płciowych i uszkodzenia członków tj. naczyń krwionośnych, nerwów, więzadeł i ścięgien).

Rozdział II poświęcony jest rozważaniom nad „uszkodzeniami płodu i dzieci nowonarodzonych”

Podręcznik kończą „przykłady zdań sądowo-lekarskich w przypadkach dochodzenia uszkodzeń ciała”. Jest to 12 przykładów przytoczonych z literatury lub też z przypadków które były rozważane przez Radę Królestwa Polskiego.

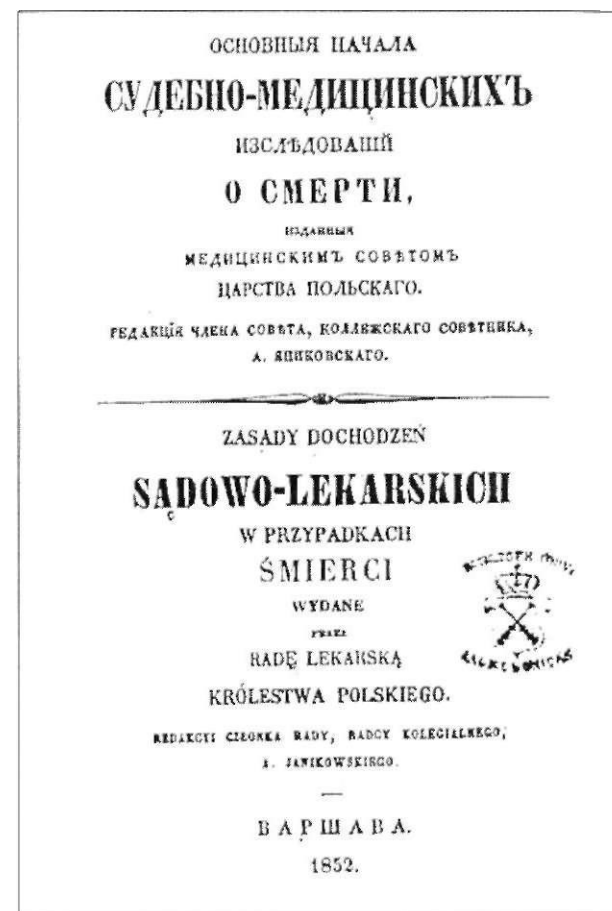
W 1852 r. zostają wydane „Zasady dochodzeń sądowo-lekarskich w przypadkach śmierci”. Tekst podręcznika w wydanym tomie jest dwujęzyczny polski i rosyjski, liczy 855 stron.

Na omawiany podręcznik składają się dwie części tj. część pierwsza - „o śmierci w ogólności” i część druga „o śmierci w szczególności”.

Część pierwszą tworzą następujące rozdziały:

I - „o szczególnych rodzajach śmierci” - omówiono tu mechanizmy śmierci (śmierć z przerwania działania mózgu, i w kolejności przerwania działania:

rdzenia pacierzowego, układu zwojów brzusznych, całego układu nerwowego, płuc, serca a w końcu śmierć z krwotoku oraz śmierć z gangreny).

Ryc. 4. Karta tytułowa podręcznika - Zarys dochodzeń sądowo-lekarskich w przypadkach śmierci

Fig. 4. Title page of the book by A. Janikowski - Principles of medico-legal investigation in cases of death

II. „o zmianach zachodzących w trupie, które mogą być wzięte za zmiany patologiczne”. A. Janikowski zwraca uwagę na takie zmiany jak „plamy pośmierne skóry” (z opisu wynika że rozumie przez to określenie plamy pośmierne opadowe - przypis E.B.) i różnicuje je „od czerwonoci skóry u dzieci nowonarodzonych”. Dalej wymienia podbiegnięcia krwawe pośmierne, zafarbowanie skóry pośmierne, powstające przez cofnięcie się krwi z żył większych do mniejszych, zafarbowanie pośmierne organów wewnętrznych, rozmiękanie organów, wysączenie się płynów wodnistych, wywiązywanie się gazów.

III. „O gniciu ciał ludzkich”, Rozpoczyna ten rozdział od opisu „zmian zachodzących w ciele ludzkim po śmierci przed rozpoczęciem się gnicia (ostygnięcie i stężenie ciała oraz nagromadzenie się płynów a mianowicie krwi do części najniżej w trupie położonych). Analizowany jest przebieg tego procesu - gnicia - w różnych środowiskach (powietrze, ziemia, woda, płyn kloakowy).

Na część drugą podręcznika - „o śmierci w szczególności składają się następujące rozdziały:

I, - „o szczególnych gatunkach śmierci”(z utonienia, powieszenia, z przyczyn działających podobnie jak utonienie i powieszenie tj. ściśnienie szyi, zatkanie nosa i ust, gwałtowne przerwanie czynności mięśni do oddychania służących. Koiejno omawiane przypadki to „śmierć z pobytu w miejscach napełnionych gazami i parami do oddychania niezdatnymi (wymienione są m.in. takie gazy jak: chlor, amoniak, gaz, czad. pary eteru, chloroformu, gaz do oświetlenia, gazy kloakowe).

Następna grupa to przypadki śmierci z samozgorzenia ciała ludzkiego. Są to ciekawe rozważania - obecnie już stanowiące jedynie przyczynek o charakterze historycznym dla rozwoju wiedzy w naszej dyscyplinie. A. Janikowski zamieszcza w tej materii takie o to wyjaśnienie: „pod nazwiskiem samozgorzenia ciała ludzkiego (combustio spontanea, incendium spontaneum) opisują autorowie szczególne zjawisko zależące na tern, że ciało człowieka żyjącego, zapalone z przyczyny zewnętrznej lub wewnętrznej, zamienia się w krótkim przebiegu czasu w węgiel i popiół zupełnie lub w części...”. Sam Janikowski wyraża się o tym zjawisku sceptycznie: „niepodobna nam dotąd wyrzucać z medycyny sądowej nauki o samozgorzeniu ciał ludzkich, lubo wyznajemy że niema zupełnej pewności o istnieniu jego, co tym ostrożniejszym być karze przy udzielaniu zdania o szczególnych tego rodzaju zdarzeniach.

Kolejne części tego rozdziału dotyczą śmierci: z rażenia piorunem, ze zamarznięcia, z głodu i z otrucia.

W tym rozdziale zamieszczono również rozważania:

1. - „o śmierci z uszkodzenia zdrowia z przyczyn błędnego, nieumiejętnego lub niedbałego postępowania osób. leczeniem i lekarstwami trudniących się (błędne leczenie w ogólności, błędy chirurgów, akuszerów, akuszerok, błędy aptekarzy).

Wg. Janikowskiego „obwinionemu o błędne leczenie, czyni się zarzut, że w danym przypadku nie działał tak, jak działać należało podług prawideł sztuki, które mu powinny być znane”. Zwraca jednak uwagę że „nauki atoli lekarskie nie tworzą jeszcze układu skończonego, na stałych opartego lecz z każdym dniem zamienia się i doskonali; skąd wypada, że nie można ustanowić stałych 1 pewnych przepisów, jak mają postępować praktyczni lekarze ale raczej pozostawić to trzeba ich własnemu rozsądkowi i sumieniu”.

2. - „o samobójstwie” (omówiono przyczyny samobójstw, rolę czynników usposabiających, środowiskowych, wiek, płeć wpływ czynników atmosferycznych, organicznych, z obłąkania umysłu, podane są również sposoby popełniania samobójstw).

3. - „o pierwszeństwie śmierci”- problematyka najczęściej związana w kwestiach dotyczących spraw spadkowych.

Rozdział II (części pierwszej) - „o śmierci dzieci nowonarodzonych” to klasyczne ujęcie tej problematyki (ustalenie czy dziecko urodziło się żywe (stosowne próby), jak długo żyło, czy śmierć dziecięcia była naturalna czy gwałtowna itd.

W 1859 roku zostaje wydany ostatni tom. Był to „Zasady dochodzeń sądowo-lekarskich co do wieku, płci, funkcji płciowych i tożsamości osób”. Podręcznik dwujęzyczny polsko-rosyjski liczący 521 stron poruszający następujące zagadnienia:

Ryc. 5. Karta tytułowa podręcznika - Zarys dochodzeń sądowo-lekarskich co do wieku, płci, funkcji płciowych i tożsamości

Fig. 5. Title page of the book by A. Janikowski - Principles of medico-legal investigation in based on age, sex, sexual function and identity of the subject

I - „o wieku człowieka” (wiek płodu, człowieka po urodzeniu (wiek dziecięcy, młodociany, dojrzewania, dojrzały, podeszły).

II- „o płci człowieka” (osoby dwupłciowe, zboczenia w budowie części płciowych męskich i żeńskich, mężczyźni zbliżeni w budowie ciała do kobiet, kobiety zbliżone organizacją do mężczyzn, różnice pomiędzy kośćmi mężczyzny i kobiety).

III. - „o funkcjach płciowych” (1. zdolność płciowa mężczyzn i kobiet. 2. popęd płciowy (zbyt gwałtowny, zgwałcenia nienaturalne zaspokojenie popędu płciowego). 3. Brzemiennosc (znaki brzemiennosci, brzemiennosc pojedyncza i mnoga, brzemiennosc zewaztrmaciczna, rozpoznanie czy kobieta jest pierwszy raz brzemienna lub przeciwnie). 4. Porod (niespodziany, przedwczesny, spozniony, mnogi, nadplodnienie, spedenie plodu, niemoznosc porodzenia, znaki przebytego porodu)

IV. - „o tozsamości osób” (podobienstwa familijne, temperamenta, budowa ciata i pojedynczych jego czesci, zboczenia w postaci roznych czesci ciata, znamiona i plamy przyrodzone na skórze, znaki od tatuowania pochodzace, zmiany w roznych czesciach ciata zachodzace przez wplywy rzemiosl i rozmaitych zatrudnien, udawanie ulomnosci i chorob, oraz farbowanie wlosow na glowie, dochodzenie tozsamości osób z samych tylko kosci).

Omawiany ostatni tom podręcznika otwiera „Wstęp do medycyny sądowej” następującym zdaniem: „Prawodawca, sądy i władze rządowe administracyjne w obszernym zakresie działań swoich, napotykają często na takie przedmioty, których zgłębić i gruntownie rozpoznać nie mogą, jak tylko przy pomocy wiadomości czerpanych z nauk przyrodzonych i z nauki lekarskiej. To dało początek osobnej gałęzi Medycyny, która od czasu systematycznego - wykładu jej przez Bohna w r. 1690 nazywa się Medycyną sądową, a właściwiej jeszcze Medycyną prawną (medicina forensis v. legalis).

Można wyrazić tylko słowa największego podziwu że jednoosobowo, będąc efektem kilkunastoletniej żmudnej pracy, został opracowany przez profesora Janikowskiego ten czterotomowy podręcznik obejmujący wszystkie działy medycyny sądowej w oparciu o własne doświadczenie i wykorzystujący w sposób krytyczny najlepsze źródła zagraniczne z tej dziedziny.

Bez żadnych wątpliwości uznać należy, że był to pierwszy podręcznik medycyny sądowej w języku polskim.

Dorobek piśmienniczy Profesora A. Janikowskiego, prócz tego najważniejszego czterotomowego dzieła obejmuje około 50 publikacji z różnych dziedzin medycyny (9). Z medycyny sądowej można podać następujące publikacje:

„O niemożności porodzenia pod względem sądowo-lekarskim”. Pam. Tow. Lek. Warsz. 1856. T. XXXV, nr 1, 28-52.

„Trzy spostrzeżenia uszkodzeń czaszki”. Pam. Tow. Lek. Warsz. 1857, T. XXXVII, nr 2, 179-196.

„O medycynie sądowej, policji lekarskiej i psychiatrii”. Tyg. Lek. 1860. R. XIV nr 38, 329-321 i nr 39, 337-341.

Powołanie profesora Andrzeja Janikowskiego w 1859 r. do objęcia Katedry Medycyny Sądowej z Nauką o Chorobach Umysłowych i Policji Lekarskiej (3, 6, 7 11, 13) dla nikogo nie było zaskoczeniem, było to naturalną konsekwencją jego wiedzy, autorytetu i wielkiej pracowitości. Ster Katedry oddano w godne ręce. Niestety stan zdrowia zmusił Profesora w 1862 r. do rezygnacji z kierowania Katedrą. Nie zaprzestał jednak pracy. W 1862 r. powołano go do Komitetu do reorganizacji służby zdrowia w Królestwie Polskim. W Komitecie tym pracował

w sekcji medycyny sądowej. Jeszcze na parę dni przed śmiercią, która nastąpiła w dniu 4 grudnia 1864 zdążył przygotować „Projekt potrzebnych zmian w istniejących przepisach odnoszących się do postępowania prawno-lekarskiego”.

Ci którzy znali Profesora Janikowskiego prócz podziwu dla rozległej wiedzy i wytrwałej pracy, podkreślali jego inne zalety. Tak pisał o nim Girsztowt: „charakter jego był łagodny uprzejmy w obejściu; skromny i wyrozumiały, w dysputach zapalał się, silnie obstawał przy swoim zdaniu i nie lubił przeciwieństwa; chętnie jednak i zawsze oddawał słuszość zaletom tych których uważał za swych przeciwników albo sobie nieprzychylnych, cenił ich zdolności i prace...” (6).

Zajmowane stanowiska, godności jakie były jego udziałem, publikacje naukowe to wymierny materialny ślad pozostawiony przez Profesora. Nie mierzalne jednak są jego zasługi jako lekarza praktyka. Pomimo rozlicznych zajęć „pro publico bono” przez całe swoje życie zawodowe prowadził i to rozległą praktykę lekarską. Gdyby nie wspomnienie o Profesorze autorstwa J. Bełzy nigdy nie dowiedzielibyśmy się - tu cytuję: „że ta praktyka najmniej mu dawała korzyści materialnych. Celem prawie życia jego było udzielać pomoc biednym; ciągle widziano go chętniej się udającego na poddasza, niż do bogatych pałaców;... gdy codziennie z rana widziano na ulicach doktora Janikowskiego, mało się domyślano, że sędziwy najzaczniejszy mąż odwiedzał nędzę, która nigdy od niego nie została opuszczona; a tak w ukryciu sprawdzał czynem święte zadanie, że nie wiedziała lewica co dawała prawica...” (6).

Krakowska Katedra Medycyny Sądowej ma szczególne powody do wdzięczności dla profesora Janikowskiego. Wszak to syn Profesora Stanisław kierował krakowską Katedrą w latach 1866-1881, chlubnie zapisując się w jej kronikach (10, 12).

Przedstawiając sylwetkę profesora Andrzeja Janikowskiego na naszym XII Zjeździe Polskiego Towarzystwa Medycyny Sądowej i Kryminologii, chciałbym nie po raz pierwszy już podkreślić, co wyrażałem zresztą zawsze w swoich publikacjach dotyczących historii medycyny sądowej w Polsce, że nasza współczesna medycyna sądowa wyrosła na fundamentach zbudowanych przez naszych poprzedników. I o tym i o nich nie powinniśmy zapominać. Wspominając ich działalność, ich osoby i ich dokonania jesteśmy nośnikami sztafety pokoleń. Jeżeli chcemy by w przyszłości pamiętano o nas, nie wykreślamy z pamięci naszych poprzedników, którzy na tę pamięć - godnym i prawnym swoim życiem - zasługują.

PIŚMIENNICTWO

1. Baran E.: Ober die gerichtliche Medizin im 19. Jahrhundert auf polnischen Boden. Beitr. z. Gericht. Med. 1988, XLVI, 435-438. -2. Baran E.: Nauka i nauczanie medycyny sądowej we Lwowie. Arch. Med. Sąd. Krym, 1997, XLVII. 2, 133-138. -3. Bełza J.: Dr Andrzej Janikowski. Tyg. ILL. 1864, X, 275, 485-486. -4. Bieliński J.: Stan nauk lekarskich za czasów Akademii Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej bibliograficznie przedstawiony. Przyczynek do dziejów medycyny. Warszawa, 1889. -5. Bieliński J.: Królewski Uniwersytet Warszawski

(1816-1831). Część trzecia. Wydział Lekarski. Warszawa, 1911, t. II, 481-756. - 6. Girsztowt P.: Andrzej Janikowski. Kłosy. 1867, IV, 104, 309-311. - 7. Girsztowt P.: Rys historyczno-Statystyczny Cesarsko-Królewskiej Warszawskiej Medyko Chirurgicalnej Akademii od jej zawiązku w dniu 4 czerwca 1857 r. aż do wcielenia do Szkoły Głównej dnia 1 października 1862 r. Warszawa. 1865. - 8. Jakliński. A., Staśkiewicz J.: Z historii medycyny sądowej w Polsce. Traumatologia sądowa w Królestwie Polskim. Arch. Med. Sad. Krym. 1970, XX, 2, 275-278. - 9. Konopka S.: Polska Bibliografia Lekarska Dziewiętnastego Wieku (1801-1900), PZWL, Warszawa, 1974. - 10. Kusiak M.: Dzieje Katedry Medycyny Sądowej [w:] Sześćsetlecie medycyny krakowskiej [t. II] Historia Katedr. Kraków 1963, 315-319.

11. Polski Słownik Biograficzny. Wyd. PAN. Warszawa-Wrocław-Kraków, 1962, X, 44, 515-516. - 12. Wachholz L.: 100 lat istnienia Katedry Medycyny Sądowej w Uniwersytecie Jagiellońskim. Zarys dziejowy. Przeg. lek. 1905, 1-6, stron 38, (odbitka). - 13. Zembrzusi L.: Prof. Dr med. Andrzej Janikowski (1799—1864). Arch. Med. Sąd. Psych. Krym. 1953, t. V, 68-71,

Adres autora:

Katedra Medycyny Sądowej
ul. Grzegórzecka 16
31-531 Kraków

Piotr Koziół, Marzena Ciesielka, Sylwia Chocholska, Roman Mądro

Badania populacyjne tripleksu STR (D3S1744, D12S1090 i D18S849) w południowo-wschodnim regionie Polski

Triplex STR system of loci: D18S849, D3S1744 and D12S1090 in a population from south-east Poland

Z Katedry i Zakładu Medycyny Sądowej AM w Lublinie

Kierownik: prof. dr hab. med. R. Mądro

Badania trzech markerów STR (D3S1744, D12S1090 i D18S849), wykonano w oparciu o 301 próbek DNA. Do amplifikacji użyto zestawów MultiPlex I firmy Lifecodes. Produkty PCR rozdzielano na denaturujących żelach PAA i barwiono techniką srebrną. W lokus D3S1744 zidentyfikowano 10 alleli (największą częstość - 0.307 miał allel 18), 24 allele w D12S1090 (z których najczęściej występował allel 26 - 0.108) i 7 alleli w lokus D18S849 (najczęstszy był allel 16 - 0.322). Heterozygotyczność tych loci wynosiła odpowiednio: 0.827, 0.933 i 0.781 a rozkład częstości genotypowych był zgodny z regułą Hardy'ego-Wainberga. Przydatność zastosowanego tripleksu w sprawach spornego ojcostwa potwierdzają współczynniki PD= 0.9991, PE= 0.966 oraz MPN37.25 jak również rezultaty statystycznej analizy wyników genotypowania w 31 sprawach alimentacyjnych.

Allele frequencies for three STR markers (D3S1744, D12S1090 and D18S849) were determined in a population sample (n=301) from south-east Poland. For DNA amplification the Multiplex-I Kit from the Lifecodes Corporation was used. PCR products were separated by electrophoresis on denaturing polyacrylamide gels and visualised by silver staining. A total number of 10 alleles for D3S1744, 24 for D12S1090 and 7 for D18S849 were determined. Heterozygosity of these loci had a value of 0.827, 0.933 and 0.781, respectively. No deviations from the Hardy-Weinberg equilibrium were observed. Additionally, we present the values of some statistical parameters (obtained for 31 alimony cases) that indicate the usefulness of these systems in paternity testing (i.e., PD= 0.9991, PE = 0.966, MPI= 37.25).

Słowa kluczowe: triplex STR, badania populacyjne, genetyka sądowa

Key words: STRs, population database; linkage equilibrium; forensic genetics; paternity testing